

Az alábbi interjú a karácsony misztériumát és jelképtárát eleveníti fel Pataki Ferenc festőművész gondolatai révén. A szegedi művész a karácsonyi csillag, a gyertyafény, a csengőszó és a téli fehérség titkai kapcsán karácsonyi emléket osztja meg az olvasóval.

● **Kedves mester, régi karácsonyairól szeretném, ha beszélgetnénk, és arról, hogy a festőművész Pataki Ferenc világában mit jelentenek a karácsonyi ünnep jelképei. Egyáltalán, hogyan lehet megragadni ezt a téli titkot?**

– Szeged sem tudnám megfogalmazni a karácsonyi misztériumot, ha visszavissza nem térnék gyermekkorom világába. De kell is valami változás, hogy az ember ne pusztán a karácsony tényszerűségét, a készülődés anyagias jellemzőit, vagyis ne az ünnep fonákját lássa meg, hanem az igazi karácsonyi titokra is ráérezzen. S noha valójában a hétköznapoknak is e fényt és szeretetet hozó titokról kellene szólniuk, én mégis úgy érzem, karácsonykor mindig megváltozunk. Lehet, hogy csak ünnepi szokásaink teszik, de szerintem, érzékenyebbek leszünk a jelképekre, s olyasmit is képesek leszünk megérteni belőlük, amit addig nem. Gondoljunk bele, karácsony nélkül is mi minden titok rejtőzik egy ilyen téli éjszakán. A hó csikorgása. Amikor kézen fog két testvéred, este mentek az utcán és talpatok alatt ropog a hó. Nem tudod, milyen az az éjszaka, csak annyit biztos, hogy varázsos. Még a szaga is más volt a téleknél.

● **Helyben vagyunk: a régi karácsonyok.**

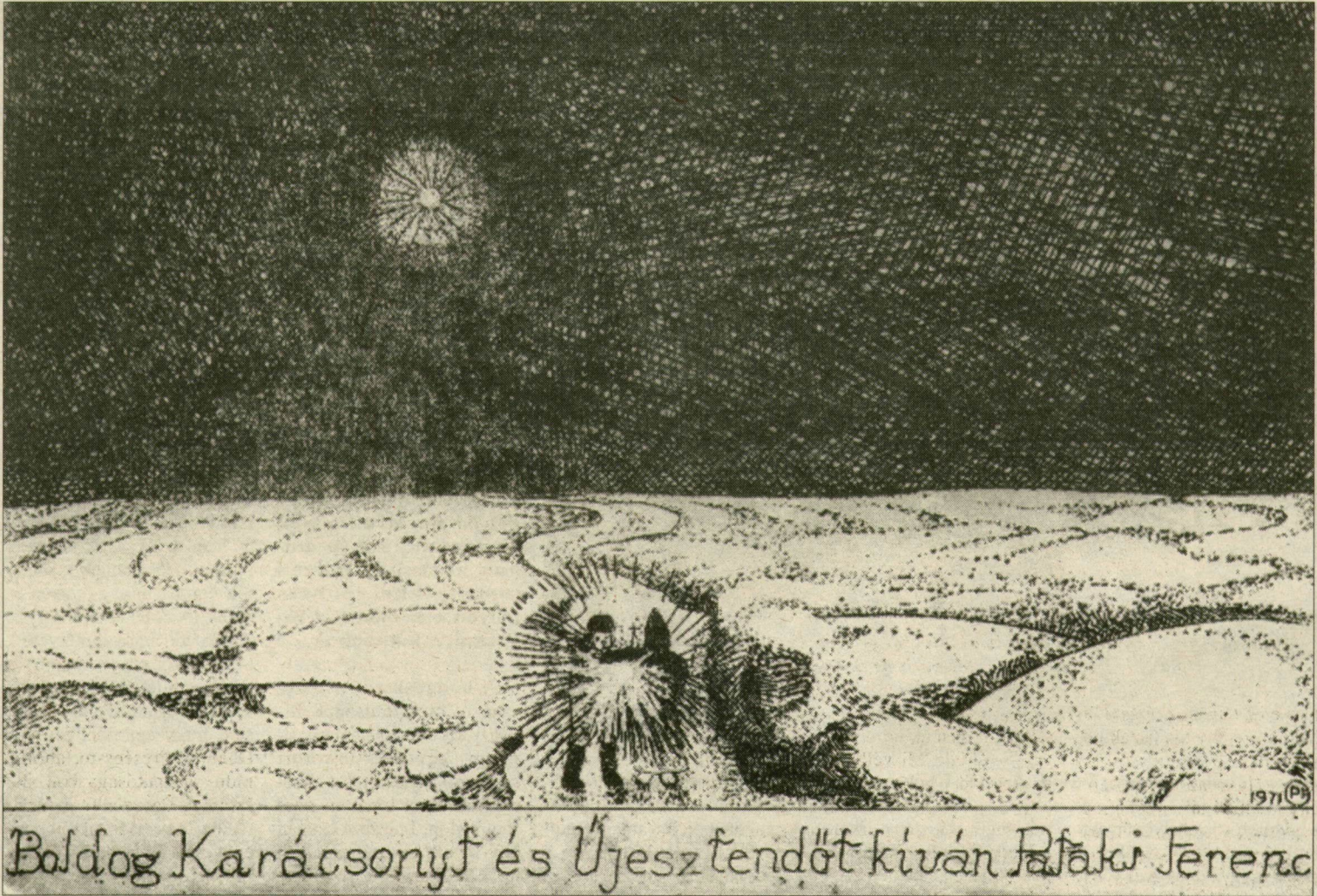
– A karácsonyi várakozásban számomra a dolog titkossága volt a legszebb. A család természetesen általános titkolózás közepette állította fel a fenyőfát. Apám, anyám és idősebb testvéreim semmit nem árultak el. Emlékszem, egy padláson végzett kutakodás közben egyszer megtaláltam az elrejtett szaloncukor-papírokat. Óriási és meglepő kincs volt. És megtaláltam azokat az anyagkákat is, amelyeket a nővéremék az óvodában kaptak színes anyagfalához készítették papírból. Ezek mind a titkosság emlékei. Egy másik alkalommal egyszer a mosókonyhában ráletem az elrejtett fenyőfára is. Ekkor toppant először elélem a karácsony anyagias, tényszerű oldala. Kis fa volt: nekünk soha nem volt nagy karácsonyfánk. De nem mentem kérdezősködni a szüleimhez. Ekkor talán elkezdődött egy be nem vallott józanodás, ami azonban máig sem ment végbe teljesen. Anyira nem, hogy még ma is az egykori gyermek várakozása tart lábban, amikor az ünnepre készülök.

● **Akkoriban éppen a háború után voltak. Érezte-e szülein, hogy kevésbé hisznek már a karácsonyban?**

– Egy percre sem. Úgy láttam, akik a háború után kellett, hogy összeszedjék magukat, erős emberek voltak. Még a tragédián is túltették magukat, hogy tovább örökössék életüket.

● **A maiaknál szűkebb karácsonyok voltak, ugye?**

● Pataki Ferenc festőművész a régi karácsonyokról Egy éj, amikor látszik a lélek



Karácsonyi éjszaka. (Pataki Ferenc metszete)

– Ahogy vesszük. Igaz, hogy akkoriban nem volt ennyi áru karácsonykor, de hát érinti-e ez az ünnep lényegét? Félek, hogy ma inkább a fonákoldalát látjuk a karácsonynak.

● **Mire vágyott az ünnep?**

– Furcsa, de soha nem volt bennem vágy az anyagilag értékes ajándékok iránt. Karácsonykor mindig összegyűlt a nagycsalád és ettől önmagában is érdekes lett az ünnep. Apám és anyám testvérei sokan voltak, és a családi összejövetel mindig nagy eseménynek számított. Már a készülődés is különleges volt. Mindenki titokzatoskodott, s nekünk, gyerekeknek mindig csak csengettyűszóra és gyertyagyújtásra lehetett bennenni a fa mellé. Talán ezért van, hogy én máig is kevésszer díszítettem fenyőfát. Mintha a csengettyűre várnék.

● **Gyermekként tudta-e, mit jelent a karácsonyi csengőszó?**

– E tekintetben sokat tanultam testvéreimtől, akik tizenkét, tíz és nyolc évvel voltak idősebbek nálam, s mindhárom a háború előtt születtek, és jártak hitoktatásra. A bátyám, aki a piaristákhoz járt, 1949-ben még komolyan készült a papji hivatásra. A szüleim ezt eléggé ellenkeztek: Apám, bár nem volt ateista, de nem volt vitái voltak az öccsével, aki hívő katolikus volt. Én elsős körömbe még hitanos voltam, de másodikkra ezt eltörölték. Az iskolában attól kezdve szó sem volt Jézusról. Tulajdonképpen magamra voltam utalva, hogy elképzeljem, milyen is lehetett az a karácsonyi járszol. Különös képzeteim voltak. Én gyermekkoromban rettenetesen féltem a templomban. A szobroktól féltem, amelyek olyan élettelenné váltak, és egyúttal annyira élettelenek voltak. A felsővárosi templomban, ahol megkeresztelték, Angeli Sebestyén plébános volt a

Téli világ

Mire ez az interjú elkészült, hó szította be az utcát. Pataki Ferenc felvillanyozva kísért ki háza elé a varjúkárogást is puhává változtató fehérségben, és tudtam, most úgy érzi, hogy ezt a fehéret neki küldték.

Igy szokott: hagyja, hogy rátaláljanak a dolgok. Van, amikor egy fakérget „készenek oda” neki, van, amikor a Sárga homokja üzen. Festői módszere olyan lehet, mint diákkorunk során kívüli kísérletei a vegytani szertár magányában, amelyek mindig akkor érkeztek legizgalmasabb pillanatokhoz, amikor már biztosan nem eredeti céljukat érték el. A kísérlet szerencsésen célt téveszt, az eredmény nem semmisíti meg a titkot, amelyet kutattunk. S különben is, kit érdekelnek már az előre kitűzött programok? Pataki sértetlen a század betegségével, a program-pontokba szedett igazsággal szemben. Megszökve a papír- és képvilág üresnek gyártott tömegközterületeitől, amit megszeretett, azt habozás nélkül beillesztette festői világába, olyan módon, mint a tengerparton gyűjtögető gyermek, akinek a hullámgorgette kagyló szebb lehet a talált aranyékszernél. Mert hiába fájtak tudta, hogy ezek közül a legnehezebben gyógyulokat éppen a válaszok ütötték. Amikor pedig ez kiderült számára, nem öntötte össze bosszús alkímistaként használhatatlan szereit, mint annyi művésztársa tette, a tökéletesen absztrakt magány vizióira bízva a mű értelmét, hanem türelmesen kérdezgette a hétköznapok emberi történeteit és múltja emlékeit, amelyekből csudás szárnynövesztő esszenciát tudott párolni, akárcsak szeretett trója, Bohumil Hrabal a prózában. Annyian kutatták már, hogy az ember hajlamos-e a rosszra. Pataki fordított egyet a dolgon és meglegedett azzal, hogy az emberek végső soron hajlamosak a jóra is. Kísérletében végül mindig kigyúl és felragyog a magnéziumfény, és meglehet, lángja nem lesz más a vésznon, mint egy karácsonyi csillag vagy egy vékony gyertyaláng, de a festett gyertya fényében meghökölnek az árnyékok, amikor a szemlélő, képletesen szólva, ajtót nyit a képre.

A friss hóban kiértünk a ház elé. A mester elragadottan körbematutott, mintha azt mondaná: ez itt a világ. Igen. Ez itt a kérdés.

Panek Sándor

pap-tanárunk. Kedves idős ember volt, de számomra egy másik világba tartozott. Csak időnként, amikor jókora cipőjét egy újságpapírba csomagolva a kezembe nyomta, és azt mondta, vigyem el apámnak, aki cipéző volt, csak akkor éreztem, hogy ebben az evilági, emberi megnyilvánulásban élet van. Csak jó idő múltán tudtam művészeti alkotás-ként szemlélni a templomi szobrokat. Nem is csoda: az ábrázolás még a felnőttest is megretentti sokszor; az átdöfött test, a sebekből folyó vér. Én húsvétkor is szoktam, hogy miért fekszol a Jézuska a sírban. Anyira élethű volt az ábrázolás. És ugyanakkor tudtam, hogy a szomszédban meghalt a fiatal és kedves Derék Etelka, akinek eltemetése nagyon megdöbbentett.

● **Az iskolában mit szoltak ezekhez a gondolatokhoz?**

– Az iskolában ebből semmi nem volt. Fenyőünnepnek nevezték a karácsonyt és szó sem volt a szeretetről. Ez aztán saját szóhasználatot is kialakított: még évtizedek múlva is „kellemes” karácsonyot köszöntenek az emberek, pedig mennyivel igazabban hangzik az, hogy „boldog karácsonyt”.

● **Mit gondol, elanyagiasodott a karácsony vagy mégiscsak vissza tudunk húzódni ünneplni az otthonukba?**

– Szerencsés, aki el tudja kerülni az ünnep előtti tolongást. Mi sokáig laktunk a Belvárosban, közel a karácsonyi sátoroshoz. Elnéztem az embereket, s arra gondoltam, itt valami tévedés van. Valahogy mértékeltellene tartani, s egy kis elmélyüléssel elválasztani a karácsonyt a bevásárlástól. Amikor szegényebbek voltunk – mert karácsonykor bármire gondolunk, a sze-

gényeségről akkor is szó van – mindig magam faragtam vagy készítettem az ajándékokat. Többre jutottam, mert ezáltal megpróbáltam magam is jobb lenni.

● **Az inémt azt mondta: gyermekkorában félt a templomi ábrázolásoktól. Néhány évvel ezelőtt mégis megfestette az új ajnácskői templom stációképeit. Mit gondolt közben? Mit akart megmutatni?**

– Azt az áhítatot, amely később, már fiatal koromtól megragadott a templomban. Ma is úgy érzem, az ének, a közös imádság valami együtt-rezgett alakít ki, mintha úgy lenne megalkotva a hely erőtere, hogy a közös ima felerősödjék. Számomra ez nagyon mély hatású tud lenni. Nem is szoktam a látszat kedvéért templomba járni. Csak akkor megyek el, ha kiéheztem rá. Ha szomjazom erre a hatásra. Volt olyan is,

hogy bizonyos helyekről elmenekültem, mert rosszul énekeltem vagy a prédikáció nem érte el azt a mélységet, amire az ember vágyik, hogy meg tudjon nylni. Ez az áhítat vezetett az ajnácskői képek esetén is, bár kezdetben retentően féltem. Úgy éreztem, Babis Mihály Jónás könyve éppen erről szól: hogy végig tudom-e csinálni e munkát. Végül azután fokról fokra kaptam a megvilágosított segítségét, s csak elkészültek a képek.

● **Mit válaszolna, ha megkérné, hogy a szegedi fogadalmi templom üresen lévő falfelületeire fessen?**

– Szeretnék még templomban festeni, ha nem is mindjárt a domban. Úgy érzem, lelkileg felkészült volnék egy ilyen munkára, s egyelőre fizikai erőnlétem is bírnam még a létrázást.

Mert itt az erőnlét is fontos: Patay László, akit tiszteltek és szerettek, mint egyik példaképemet, életkora miatt sajnos már nem bírja befeszíteni a kupolát. Lehet, hogy nekem is már csak néhány évem van, amíg megtehetném. Egy ilyen munka rendkívüli feladat volna. Az ajnácskői templom esetében is az volt a legnagyobb csoda, ahogyan megvilágosodott előttem a kép, s úgy sikerült megoldanom, hogy a hétköznapoktól ne szakadjon el, s egy kevéssel mégis föléjük emelkedjék. Nem utasítanám el, ha egyszer szólnának Szegedről is.

● **Melyek a legkedvesebb karácsonyi jelképeid?**

– Először is a csillag megjelenése: a leghosszabb éjszakán, a legsötétebb téli időszak után megjelenik a fény. Jézus születése is ezt adja hírül; a világba megjött a fény, a világ világossága. A fénynek nem lehet teljesebb karácsonyi jelkép egy festő számára. És a gyertyafény Jézus dicsőségét jelképezi, de ha nem is gondolunk mindjárt erre, a

sötétben égő gyertya még a lepuritánabb értelemben is a csodával van összefüggésben. Gondoljunk arra, hogy az otthoni sötétben meggyújtott gyertya mennyire át tudja változtatni a lakást.

● **Festői világában megkülönböztetett szerepe van a fehérnek. Az ön számára mit jelent egy havas karácsony?**

– Mindent. A teljességet. Nekem a karácsonyi titokban benne van a tél fehér misztériuma is. Idén sikerült fehérre bevakolnunk a házat, s amikor leesett a hó alig bírtam magammal az örömtől. Egyfelől az, hogy karácsonykor rendbe tesszük a házat, a portát és a jószágok szállását, azt jelenti, hogy reménykedem: másképp tudom majd elkezdeni a jövőt. Másfelől pedig a hó fehérsége s a jégvirágos hideg, különleges kegyelmi állapotot nyújt. Ki ne őrné gyerekkorából egy jégvirágos ablak képét? És megfigyelte már, hogy a hidegben látszik a lélek? Én nem tudok betelni azzal, hogy a lovok fújtatása látszik a levegőben, és látom az élet páráját.

● **Egy korábbi beszélgetésünkben egyszer azt mondta: karácsonykor az elmúláshoz is közelebb kerül az ember.**

– Most sajnos újra mondatnám, hiszen pár nappal ezelőtt halt meg feleségem idős édesanyja; arról beszélgettünk otthon, hogy vajon úgy van-e, hogy az öregek így karácsony előtt már törekednek is elmenni. A test már annyira sokat szenvedett, hogy a léleknek nincs tovább „feltisztulnivalója”. Édesanya is olyan volt már, mint egy gyerek. Mert ahogy idősödik az ember, úgy faragódnak sorra le a gyarló dolgok róla. Minden fölösleges lemege, s marad egy lény, aki – csak így tudom megnyugtatóan mondani – tudja, hogy jó helyre hová kell mennie. Nem véletlen, hogy a karácsonyi fény ígért is. Végére az embernek meg kell születnie és végig kell élnie életét egy olyan világban, amelyben testre és lélekre szenvedés is vár. A megváltás csak ezután következhet.

● **Hogyan ábrázolná a karácsonyi gyermeket?**

– A gyermekábrázolás sok módon utalhat a karácsonyra, de idén különös élményben volt részem, s hadd mondjam el ezt. Festettem egy madonnát, Pataki-madonna lett a neve, mert úgy éreztem, nagyon is az enyém. Úgy kezdődött, hogy találtam egy képes levelezőlapon egy gyönyörű Dürer-madonnát, és teljesen lenyűgözött, mert a festményen egy egészen különleges tekintetű, szinte huncut kis Jézus volt. Teste csecsemőtest, arca azonban egy nagyobbacska fiúé is lehetett volna. A korabeli ábrázolásokban a csecsemő gyakran koravén, bölcs kis ember, szinte felnőt arccal. Én ezek után egy olyan Jézust próbáltam festeni, aki egy kicsit még idősebb fiú. A szépség kevés ahhoz, hogy ezt megtehessem. A széphez egy kis humort is kellett adni. A képen Jézus arcát elfedi Mária hajának fátyla, aki egyik kezével bensőségesen simogatja is a gyermeket. Ugyanakkor Jézus tekintetében egy nagyobbacska fiú tekintetét loptam. Magamban azt gondoltam: én vagyok az. Az én szememmel ő néz.

Panek Sándor